

ČESKO-SLOVENSTVÍ TAKÉ Z DRUHÉ STRANY

Czecho-slovakianism from the Other Side

STANISLAV BROUČEK

DOI: 10.26363/SN.2018.3.06

© Institute of Ethnology and Social Anthropology of SAS

PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Etnologický ústav AV ČR, v. v. i, Praha, Na Florenci 3, 110 00 Praha 1; e-mail: broucek@eu.cas.cz

The essay seeks to define “Czecho-slovakianism” as a supra-national non-institutionalised “organism”, as unity with a moral dimension that eliminates nationalism – both Czech and Slovak one. From the point of view of historic development, the essay notes that Czechoslovakianism has been existing continuously, despite many misunderstandings, as permanent cultural attractiveness born in the 19th century. It analyses the Czecho-Slovak convergence at the time of preparation of the Prague ethnographic exhibition in 1895 and observes the political positions of both nations living in one Austro-Hungarian state union, but seeking “their” own path towards a decent national perspective. The article subsequently deals with the World War I period which offered, under the influence of a series of circumstances, an exceptional chance to create a common state, the Czechoslovak Republic, backed by the state-building element of Czechs and Slovaks. This element was defined as the Czechoslovak nation. The political concept of the Czechoslovak nation, however, did not work. Not only because it was a political construct of the nation built on a top-down basis (as the German nation), but assumingly also because this concept had too few power ambitions. Such ambitions were present, for example, among the Germans in the 19th century, in the period of constitution of the German nation. The situation in the 20th century was, however, very different with respect to the existence of the “Czechoslovak nation”. In 1918–1992, the Czechoslovak concept was not characterised by any war aggression or internal defence, but was significantly influenced by a series of internal conflicts, i.e. conflicts inherited from the monarchy and conflicts arising with the new constitutional arrangement. Disagreements prevailed in ethnic relations: Czech-German, Slovak-Hungarian and Czech-Slovak, including other internal problems. In terms of politics and organisation, the structure of the Czechoslovak state was fragmented and was governed by the interests of global powers. Czecho-slovakianism was repeatedly tested and verified from the point of view of the power of its values on which it was based, not only within the borders of former Czechoslovakia, but also in the relations between foreign Czechs and Slovaks and in their relationship to their homeland.

Key words: migration, the birth of Czechoslovakia, ethnographic movement, foreign Czechs and Slovaks

Klíčová slova: migrace, vznik Československa, národopisné hnutí, zahraniční Češi a Slováci

How to cite: Brouček, S. (2018). Česko-slovenství také z druhé strany. *Slovenský národopis*, 66(3), 331–339, doi: 10.26363/SN.2018.3.06

Česko-slovenské vztahy jsou nepochybně mimořádným fenoménem. Nelze si stěžovat, že by tomuto úctyhodnému tématu nebyla věnována dostatečná pozornost. Spíše naopak, napsáno bylo nespočítatelně mnoho stran různých textů (Rychlík, 2012). To, co mne přitahuje, se skrývá v záhadném a možná ne zcela přesném pojmu „česko-slovenství“ nebo také psáno s pomlčkou „česko-slovenství“, vyjadřující potřebu vyváženého či rovnovážného vztahu. Pohledem z druhé strany myslím skutečnost, že tento fenomén má nejen svou polohu domácích vnitřních vztahů v českých zemích a na Slovensku, ale má také svou druhou stranu, kterou představují vztahy zahraničních Čechů a Slováků k bývalému společnému státu a k sobě navzájem v konkrétních lokálních sídlech a jednotlivých státech světa, a to od 19. století do současnosti.

Masarykova známá premisa zní: „státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily“. Tato slova se měla vztahovat na Československou republiku, která začala svou pouť středoevropskými dějinami v říjnu 1918 opřena o státotvorný element Čechy a Slováky. Ten byl definovaný jako československý národ. Politický koncept československého národa se však neujal. Nejenom proto, že to byla právě politická konstrukce národa realizovaná cestou ze „shora“ (tak ale vznikl německý národ nebo také francouzský národ), ale pravděpodobně proto, že tento koncept měl příliš malé mocenské ambice. Takové ambice nechyběly například v 19. století Němcům při jejich konstituování v národ. Ve 20. století byla ovšem situace pro existenci „československého národa“ zcela jiná. V československém konceptu se v letech 1918–1992 nejednalo o žádné válečné výboje a nejednalo se ani pouze o vnější obranu, ale do hry vstoupila především řada konfliktů vnitřní povahy, tj. konfliktů zděděných po monarchii a konfliktů nastolených novým státoprávním uspořádáním. Neshody se projevovaly v národnostních vztazích: česko-německých, slovensko-maďarských a česko-slovenských, včetně dalších vnitřních problémů. Politicky a organizačně se struktura československého státu drobila, podléhala zájmům světových mocností. Českoslovenství bylo mnohokrát zkoušeno a prověřováno ze síly svých hodnot, na nichž vzniklo.

Avšak podíváme-li se jen letmo zpět do historie nebo také na současné vztahy běžných Čechů a Slováků, vidíme, že navzdory všem obtížím a problémům zbylo mnoho z československé vzájemnosti. Myslím tím onu těsnou vzájemnost, o které se jednalo v době přípravy na Národopisnou výstavu českoslovanskou na sklonku 19. století. Zároveň se o mimořádnosti česko-slovenských vztahů přesvědčujeme také v poslední době. Na jaře roku 2018, kdy se blížilo výročí vzniku ČSR, docházelo k souběžným projevům občanské revolty a ke spontánní solidaritě mezi Čechy a Slováky, kteří byli nespokojeni s politickou reprezentací v obou zemích.

Českoslovenství tak pro mne zůstává hodnotou, protože představuje jakýsi nadnárodní neinstitutionalizovaný organismus, to znamená soudržnost a možná i mravní dimenzi vyššího řádu, jichž nedosahuje nacionalismus, ani český a ani slovenský. Když to pojmenujeme civilněji, můžeme přijmout definici, že Českoslovenství existuje dál jako kulturní přitažlivost, která se zrodila v 19. století.

Mezi fenomény, které naplňovaly politické dění české společnosti na konci 19. století, stálo na předním místě tzv. národopisné hnutí, vrcholící dvěma velkými výstava-

mi: Jubilejní výstavou v roce 1891 a Národopisnou výstavou československou v roce 1895. Podstatou národopisného hnutí bylo objevit všechny typické národní rysy českého etnika, posbírat je, uchovat je dalším generacím pro aktivní použití, dále také pro studium, a hlavně jako argumentaci o vyspělosti českého národního kolektivu v politickém slova smyslu při uplatňování českého státoprávního programu vůči rakousko-uherskému dualismu. Přitom český státoprávní emancipační proces doprovázely nálady a také konkrétní iniciativy, které zdůrazňovaly, že v rakousko-uherském soustátí žijí dvě *velmi blízká etnika*, *Češi a Slováci*, jedni ovládaní vídeňským centralismem a druhí pešťbudínským asimilačním tlakem.

Zkušenost, která pochází z konce 19. století, hovoří o tom, že společenské formace v moderních dějinách Evropy hledaly svou identitu ve třech úrovních odpovídajících třem pojmům: *etnikum*, *národ* a *stát*, přičemž úroveň, v níž hraje formativní společenskou úlohu stát, byla, je a pravděpodobně ještě dlouho bude dominující.

Praktickým krokům k česko-slovenské jednotě na konci 19. století pomohly události v letech 1890–1891 (Brouček, 1984). Staročeši, tehdy vedoucí politická síla v české společnosti, udělali jisté ústupky českým Němcům v jazykových otázkách na úkor českého obyvatelstva, které jim to vrátilo ve volbách do říšského sněmu 1891, kdy zvítězili mladočeši, nacionálněji orientovaná strana, než byli staročeši. Vůdce staročechů František Ladislav Rieger musel dokonce před demonstrujícími nacionálně naladěnými českými studenty odjet z Prahy do Malče v Železných horách. Za této situace dostal zajímavý nápad František Adolf Šubert. Šubert byl ředitelem pražského Národního divadla, byl známým dramatikem, a navíc jedním z nejbližších spolupracovníků právě F. L. Riegra.

Riegrova politického důvěrníka Šuberta napadlo vše podstatné, když v létě roku 1891 procházel pražskou Stromovkou. Zde právě probíhala Jubilejní výstava oslavující český průmysl a českého tvůrčího ducha a představující se bez druhého zemského etnika, tj. českých Němců. Němci žijící v českých zemích ostatně výstavu z politických důvodů sami bojkotovali. Podstata Šubertovy úvahy, která se záhy změnila v záměr, byla následující. Když se český národ dostal do nacionální aktivity Jubilejní výstavou, bylo by dobré v tom pokračovat výstavou další, která komplexně řekne, kdo jsou Češi ve střední Evropě z hlediska historického, politického významu, ale také z hlediska všemožných tvůrčích dispozic: od literatury, přes výtvarné umění, a především z hlediska národopisného, počínaje fyzickou antropologií, přes hmotnou a duchovní kulturu až po organizaci společnosti a rozptyl českého etnika mimo území českých zemí. Proto výstava počítala se zahraničními krajany, zvláště pak s významnou komunitou v USA.

K zásadním Šubertovým podnětům patřilo také to, že stejně jako o Čechách, bude výstava pojednávat o Slovácích. Šubert svůj nápad projednal přirozeně nejprve s F. L. Riegre, decimovaným politickou prohrou, a domníval se, že pro staročeskou stranu je důležité, aby se právě po politickém výprasku představila jako hlavní organizátorka národního dění. Setkání obou mužů však nedopadlo dobře. Rieger doslova Šuberta zklamal. Předně se obával, že další velká výstava vybudí národ k přílišnému nacionalismu, který přivede davy do ulic, kam podle něho politika nepatřila. A už vůbec se Riegrovi nelíbil Šubertův nápad přizvat k výstavě Slováky. Rieger jako říšský poslanec to považoval za zbytečný zásah do maďarsko-slovenského vztahu (srovnej Urban, 1971: 133–136).

Nápad, aby byl v Praze spolu s českým národem prezentován také slovenský národ, rozdělával české angažované osobnosti na dva tábory. Ti opatrní říkali, že je zbytečné

se plést do problémů druhé části monarchie, do Zalitavska, do politického zraní Slováků. Ti odvážnější nejen říkali, ale také psali, že spolupráce Čechů se Slováky v rámci národopisu, národopisných sběrů pro budoucí výstavu, je naprostou samozřejmostí. Faktem zůstává, že oficiální prezentace a výzvy k výstavě se předpokládané spolupráce se Slovenskem nezřekly. Můžeme tak číst například v memorandu k místodržiteli hraběti Thunovi nebo nejvyššímu maršálkovi Lobkowitzovi, že se počítá se Slovenskem, ovšem s taktickým podotknutím, „pokud se zabezpečí svolení vysoké vlády uherské“ (Brouček, 1984).

Národopisná výstava plánovaná na rok 1893 byla nakonec přesunuta na rok 1895 z politických důvodů. Rok 1893 byl totiž bojem za všeobecné hlasovací právo: nad Prahou byl vyhlášen výjimečný stav a v celém království bylo zrušeno shromažďovací a spolčovací právo, zavládla ostrá cenzura tisku a byla zastavena činnost porotních soudů. Přední činitelé pokrokových hnutí (sociální demokraté, anarchisté i radikální demokraté) byli zatýkáni a roku 1894 bylo mnoho z nich ve vykonstruovaném soudním procesu s tzv. Omladinou obviněno z účasti na velezradě.

Stalo se tudíž, že sběry materiálů pro výstavu se na Slovensku do roku 1894 omezovaly na akce jednotlivců. Jednalo se kupříkladu o malíře a předního národopisce Pavola Socháně a jeho velkého přítele architekta Dušana Jurkoviče nebo kněze a vynikajícího organizátora kulturního dění na Slovensku Andreje Kmetě. Z Prahy na Slovensko odjížděli komisaři, kteří sbírali pro výstavu, a tak se v průběhu roku 1894 schylovalo k rozhodnutí, zda Slováci budou na výstavě prezentováni bez schvalovacího aktu uherské vlády, nebo zda se najde politické řešení, které zlegalizuje slovenskou přítomnost v celé akci (Mjartan, 1955; Podolák, 1970).

Názory slovenské inteligence na česko-slovenské sbližování na základě společné výstavy nebyly jednoznačné. Oscilovaly od nedůvěry, že české straně nejde o skutečnou pomoc a spolupráci, až po přeceňování a zveličování výstavy. Obhájci úzkých kontaktů vycházeli z úvahy, že slovenská otázka je nedílnou součástí otázky česko-slovenské. Nejednotné názory slovenských národovců na česko-slovenské sbližování byly odrazem mnohých politických faktorů v Rakousko-Uhersku, s nimiž slovenská politika musela počítat.

Dualismus (rozdělení říše na uherskou a rakouskou část) se dostal na konci 19. století do krize a Slovensko se politicky aktivizovalo, avšak hledání obrany proti maďarskému útisku bylo složité. Slovenští národovci nedisponovali ani takovými mocenskými prostředky ve své politice jako v Čechách mladočeši a slovenská otázka byla ve středoevropské politice takřka neznámá. Vůdčí osobnosti martinské inteligence v této době kladly důraz na připravovaný kongres nemaďarských národností v Budapešti a doufaly v řešení maďarského útaku na Slovensku společně s Rumuny a Srby, a to pravděpodobně s větší nadějí, než jakou vkládali do kontaktů s Prahou.

Česko-slovenské vztahy bez společného politického výrazu, tedy výrazu, který by přijala slovenská strana, zůstávaly na vzájemných osobních a skupinových kontaktech, jejichž intenzita byla dána často spíše profesním zájmem jednotlivců, kteří naráželi na bariéru politické situace. Například český archeolog a etnolog Lubor Niederle po svých cestách na Slovensko dostal nápad založit vědecký časopis vycházející v Čechách a věnující se Slovensku a také chtěl založit česko-slovenský spolek na podporu podobných aktivit. Vynikající český slavista František Pastrnek, profesor vídeňské univerzity, byl k takovým návrhům, jaké měl třeba Niederle, zpočátku skeptický. V roce 1896 byl však podobný spolek skutečně založen. Jmenoval se Česko-slovenská jednota, měl svého předchůdce z poloviny 80. let a jeho prvním předsedou se stal prá-

vě Pastrnek, který považoval, jako mnozí jiní, Slováky za oddělenou národní větev od Čechů.

Avšak podstatně zajímavějším úkazem na poli česko-slovenských vztahů v rámci národopisného hnutí byl (hektografovaný) spisek nazvaný „Priatelja shody československej“. Vyšel těsně před zahájením Národopisné výstavy v Praze v létě 1895. Autoři textu předložili na základě přesvědčení, že existuje etnická blízkost Čechů a Slováků, návrh na vytvoření jednoho spisovného *československého jazyka*. Konstatovaly se tam různé důvody, především to byla prohlášení autorit na straně slovenské i české, jako třeba Štúra, Šafaříka, Hurbana atd., a vyjadřovaly se důvody k nedůvěře ve spolenectví Slováků s nemaďarskými národnostmi v Uhersku. Čili návrh to nebyl pouze vědecký, jazykový, nýbrž politický. Podstatu tehdejších úvah o česko-slovenské jednotě můžeme shrnout: autor (nebo autoři) spisku „Priatelja shody československej“ vycházel z přesvědčení, že etnická blízkost Čechů a Slováků je nezpochybnitelná a že se dokonce jedná více než o blízkost. Pro tento stupeň se volil termín „jednota“ (Urban, 1971; Brouček, 1984).

Novou ideu česko-slovenské jednoty měl projednat připravovaný československý sjezd. K tomu bylo třeba, aby se vyjádřili přední slovenští národovci. Nejvýznamnější stanovisko přišlo z Martina. Ve svém prohlášení slovenští národovci napsali: „Odložme essentialne úvahy, kongressy a rokovania na časy lepšie a držme sa zatiaľ duchovnej, bratrskej, vzájomnej shody, ktorej neuškodí tu slovenčina, tam čeština.“ Plánovaný sjezd se proto nakonec nekonal a návrh společného jazyka a další institucionální podpora vzájemnému sbližování zůstaly spíše jako akademické téma (Urban, 1971; Brouček, 1984).

Je samozřejmě možné pokoušet se o interpretaci českého návrhu a slovenského odmítnutí mnohými způsoby. Slovenské odmítnutí se zdá být zralejším projevem než česká nabídka. Je také možné učinit závěr, že české sbližování se Slovenskem bylo spíše na úrovni blízkosti dvou etnik či přesvědčení o jednom etniku ve dvojí variantě české a slovenské, přitom slovenská reakce byla pak na úrovni zásadního národního projevu, respektive emancipačních snah vůči celému jinoetnickému okolí (a Maďarů zvláště) včetně ovšem i Čechů. Češi měli podobné vytyčovací reakce jen vůči českým Němcům a státovědecky vůči monarchii. Vnímání etnické jednoty se Slováky ze strany české a národní emancipační potřeby Slováků vytvářely na jedné straně blízkost a určitou sounáležitost, na druhé straně byly podstatou věčných nedorozumění, vedoucích nakonec k přirozenému rozpadu Československa v roce 1993.

Takto je možné v nástinu vnímat pozadí česko-slovenské vzájemnosti na konci 19. století, kdy do hry ještě nevstoupily vnější okolnosti, jako tomu pak bylo za první světové války, kdy se na jejím konci jasně ukázala reálná šance utvořit společný stát. Pro uskutečnění této šance bylo třeba učinit několik kompromisů včetně dobré vůle na obou stranách. Podílela se na tom celá řada osobností. Vůli k založení společného státu posvětily oběti na frontách první světové války.

Ve slavném ženevském hotelu Des Beaux Rivages se 28. října 1918 schází reprezentace domácího a zahraničního odboje, aby se domluvila o formě budoucího společného československého státu. Jsou zde přítomni Češi i Slováci. Na konci společného státu se odehrálo jiné setkání, které je konečnou tečkou za ženevským setkáním z roku 1918. Uskutečnilo se 26. srpna 1992 v brněnské vile Tugendhat. Verdikt, že se Československo rozdělí na dva státy, oznámili lídři ODS Václav Klaus a HZDS Vladimír Mečiar. Byli to jen dva lidé, kteří vyřkli konec společného státu. Jeden byl Čech a druhý Slovák. Početně to bylo logické, dva ambiciózní vůdcové s touhami být co nejvýše

a dva národy. Na blízkém obzoru lákala rychle se přibližující šance rozdělit společné vlastnictví jednoho státu. Navíc to byla šance, která by se nemusela opakovat. Kdo ještě k tomu přispěl a co dalšího vstoupilo do hry jako významné okolnosti, je víceméně známo, a navíc to přesahuje do jiných souvislostí.

Mně se ale spíše jedná o počátky společného státu a o uctění památky těch okamžiků, kdy vrcholila v Ženevě roku 1918 domluva mezi Čechy a Slováky, nazývaná jako československá revoluce. Konkrétně na den 28. října 1918 se plánovalo do Ženevy setkání delegátů pražského Národního výboru s představiteli exilu. Podívejme se, co ženevskému jednání předcházelo.

Do hry ve prospěch společného státu Čechů a Slováků vstoupily výrazným způsobem válečné události. Na jaře 1918 selhaly pokusy dohodových mocností odpoutat Rakousko-Uhersko od Německa a zároveň vzrostly požadavky nespokojených národů uvnitř monarchie na vytvoření národních států (Šedivý, 2001). Reagoval i zahraniční československý odboj na čele s T. G. Masarykem a M. R. Štefánikem. Reagovali také krajané, Češi a Slováci žijící v zahraničí, a to především v USA, když uzavřeli 30. května 1918 v Pittsburghu dohodu (odkazující na předešlou dohodu uzavřenou v Clevelandu 22. října 1915) o společném jednotném účinkování ve prospěch dosažení politické nezávislosti a samostatnosti českého a slovenského národa. Během letních měsíců 1918 uznaly Francie, Velká Británie a Spojené státy Československou národní radu v Paříži za „nejvyšší orgán spravující zájmy národa a jako první základ příští vlády československé“. K tomuto oficiálnímu vystoupení se na mezinárodní scéně přidala Praha, když zde vznikl 13. července 1918 politický orgán – Národní výbor československý, v jehož čele byl Karel Kramář.

Krátce na to přistoupil T. G. Masaryk k dalšímu kroku a 26. září 1918 vytvořil dočasnou tříčlennou československou vládu s E. Benešem jako ministrem zahraničí a M. R. Štefánikem jako ministrem války. Sám se stal jejím předsedou a ministrem financí. Masaryk sepsal pro prezidenta Wilsona zprávu k jeho jednání s Rakouskem-Uherskem o tom, že „československá země“ chce být na habsburské dynastii nezávislá. Dočasná československá vláda vydala 18. října 1918 tuto Washingtonskou Masarykovu zprávu pro Wilsona jako prohlášení československé nezávislosti. Nárok na nezávislost uznala nejprve vláda USA a po ní i další země. Z mezinárodního hlediska vzniklo Československo o deset dní dříve než ve skutečnosti. Zbývalo dojednat formu státu a jeho organizaci při společném setkání domácího a zahraničního odboje. Situace pro habsburskou monarchii těžkla a každým dnem přinášela zprávy o tom, že to s ní dopadne špatně. Nebylo proto divu, když císař Karel I. 19. října 1918 svolil, aby vybraní reprezentanti české domácí politiky (když některým z nich hrozil před dvěma léty trest smrti za protirakouskou činnost) odjeli bez problémů do Švýcarska k jednání s představiteli českého a slovenského zahraničního odboje o uspořádání poválečných poměrů.

Při jednání v Ženevě v hotelu Des Beaux Rivages exilovou politiku reprezentoval Edvard Beneš, který do místa jednání dorazil jako poslední až ráno 28. října spolu s Ivanem Markovičem, Lvem Sychravou a Ludvíkem Strimplem. Strimpl byl malířem usedlým v Paříži. Dostal se přes spolupráci s Milanem Rastislavem Štefánikem a také se Sychravou do odbojových struktur ve Francii. Od léta 1918 byl šéfem sekretariátu Edvarda Beneše. Markovič byl slovenský výrazně pročeskoslovensky orientovaný politik. Prodělal pestrý válečný osud. Jako voják rakousko-uherské armády byl v Haliči zajat. Přihlásil se do České družiny, dobrovolnické jednotky na Rusi. Aktivně však na frontu nenastoupil, stal se redaktorem časopisu „Čechoslovák“ v Petrohradu. Pak pra-

coval v různých funkcích. Byl vyjednávačem se sovětskými orgány při transportu československých legií do Francie. V červnu 1918 přišel do Paříže. Sychrava, právník a novinář, začínal v exilu v Ženevě a pak od 1916 působil v Paříži. Vydával časopis Československá samostatnost (Brouček, 2007).

Několik dní před Benešovou cestou do Ženevy vyjela ve dvou částech delegace pražského Národního výboru do Švýcarska. První skupinu tvořili Václav Klofáč, Gustav Habrman a František Staněk. Klofáč, národní socialista, antimilitarista a zároveň propagátor slovanské vzájemnosti, byl po amnestii v červenci 1917 členem pražského Tajného výboru (Maffie), tj. ústředního orgánu domácího odboje. Od července 1918 zastával funkci místopředsedy Národního výboru, a ještě před odjezdem do Ženevy jednal s císařem Karlem I. o poklidném rozpadu Rakousko-Uherska. Habrman, sociální demokrat, byl předsedou poslaneckého klubu této strany. Staněk byl agrárník. Na počátku války patřil k zastáncům aktivní politiky. Na říšské radě ve Vídni přednesl 30. května 1917 Státoprávní prohlášení Českého svazu o české nespokojenosti s dualistickým uspořádáním monarchie a 2. října oznámil rozvázání svazků českého národa s monarchií a přihlášení domácí politiky k zahraničnímu odboji.

Klofáč a jeho spolucestující vyrazili z Vídně 22. října do Curychu, kde se krátce zastavili u zdejších krajanů. S druhou skupinou delegace se spojili na švýcarské půdě. Tato druhá část delegace Národního výboru cestovala z Vídně o tři dny později přes Bern, kde se k ní připojil Štefan Osuský, americký Slovák spolupracující od roku 1916 v Paříži s Masarykem, Benešem a Štefáníkem. Do Ženevy přijeli všichni společně večer 27. října.

Vedoucím delegace a hlavní postavou byl Karel Kramář, který do poslední chvíle horoval pro monarchii na čele s ruským Romanovcem. Považoval to za nejvhodnější způsob státoprávního uspořádání českých zemí a Slovenska. Z dalších důležitých postav, které se rozhovorů účastnily, to byli Přemysl Šámal, který vedl pražskou Maffii po odchodu Beneše do exilu, dále to byl Antonín Kalina, státoprávní demokrat, jenž proslul svou nekompromisností vůči českým politikům pokoušejícím se o domluvu s Vídní. Kalina se výrazně podílel na budování konspirační sítě v odboji. V delegaci byli také dva finančníci. První z nich Jaroslav Preiss působil jako vrchní ředitel Živnobanky, druhý Karel Svoboda řídil Agrární banku. Bankéři přivezli s sebou i doklady, že budoucí stát má finance na chod vlastních institucí.

Následující den 28. října 1918 panovala ve všem shoda, až na formu rodícího se státu. Podle vzpomínek účastníků se nakonec všichni shodli na republice, když Edvard Beneš přítomným vysvětlil, že vítězné mocnosti a ani československé legie království nechťejí. Schůzka rozdělila důležité posty představitelům domácího a zahraničního odboje. Dokument z jednání zaznamenal v bodě tři, že „pan Masaryk je označen jako hlava výkonné moci (prezident republiky)“. Jednání také rozhodlo o způsobu převodu moci z bývalého státu na nový československý stát.

Zatímco rokující účastníci památného ženevského setkání ještě 28. října předpokládali, že válka skončí až za několik měsíců, to znamená někdy na jaře 1919, dostaly události nadmíru rychlý spád. Už nemuselo dojít k předpokládané velké ofenzívě armád dohodových států, protože po krachu rakousko-uherské armády na italské frontě se Vídeň začala připravovat na jednání o kapitulaci. Proto Karel Kramář, který, podle výpovědi člena ženevského krajanského spolku „Besedy Slovan“ Jaroslava Kučery, vyjadřoval velké obavy z událostí doma, byl nakonec překvapen rychlostí dějů probíhajících ve vlasti. Kramář se tehdy před krajany v Ženevě silně zneklidňoval představou, že by čeští politikové v Národním výboru, zatímco budou probíhat ženevská jed-

nání, přistoupili na předpokládané nabídky Vídně na nějakou formu české autonomie. Nakonec nebylo třeba použít eroplánu k rychlému návratu domů (jak prý Kramář před krajany několikrát poznamenal), aby svou vlastní přítomností i dalších ženevských vyjednávačů pohlídali v Praze budoucnost samostatného státu (Brouček, 2001: 55–57).

Připomenuté události vstoupily do vědomí také u zahraničních Čechů a Slováků. Je sice pravdou, že hodnota a význam těchto událostí pro vzájemné kontakty kolísala, ale vždy to bylo téma řadící se do oněch životně důležitých zvažování, zda to byla kolem toho roku 1918 dobrá volba či nebyla. Tudíž stále to je to, o co tu běží...

Na závěr jeden příklad zahraničního českoslovenství za všechny. Na vzdálené Tasmanii můžeme pro označení skupiny lidí (cca 400 příslušníků) pocházejících z bývalého Československa (Cigler, 1983) s klidem použít celou škálu pojmenování. Můžeme o nich psát jako o krajanech, Češích a Slovácích, Čechoslovácích, emigrantech, exulantech a nikdo vás nebude opravovat, jako třeba v USA nebo v Kanadě. Na severu amerického kontinentu by příchozí pozorovatel života byl opravován jednou ve smyslu, že oni nejsou krajany, protože by si připadali jako venkované nebo jindy, že nejsou Čechoslováky, nýbrž Slováky, nebo Čechy. Tasmánští krajané si s těmito termíny nedělají příliš mnoho starostí. Pro jejich skupinovou identitu jsou důležité dvě roviny: stejný původ z jedné země a stejné či podobné starosti při adaptaci po přesídlení. Jejich základní životní postoj lze definovat jako individuální funkční samostatnost. Do značné míry je to důsledek ostrovního způsobu života na opačném konci světa. K tomu se sluší přidat téměř maximální zeměpisnou vzdálenost od událostí po druhé světové válce ve středoevropském prostoru, odkud tito lidé odešli, a trávili tak svůj čas zaujatým naplňováním nových možností k životu (Černík, 1995; Morrisby, 2010; Nermuť, Vyhnaček, 1992). Vzdálenost od původního domova sice neeliminovala pocitové problémy vzniklé přesídlením, avšak vyvolávala v nich převažující vjem, který mnozí z nich nazývají bezpečím. To pramenilo z vnímání malého prostoru chráněného mořem ke své individuální svobodné realizaci.

Charakter adaptace migrantů po přesídlení na Tasmanii určovaly další dva faktory. Prvním faktorem byl prožitek ze specifického transferu (platí to především pro exulanty po roce 1948), který se skládal z několikastupňového útěku (úniku) přes uprchlické lágry a dvouletý pracovní kontrakt v Austrálii coby podmínky imigrace do této země (Čelovský, 1999; Price, 1975). Druhým faktorem byl soubor jedinečností společnosti, do níž přicházeli – to znamená, že přicházeli do výrazné imigrační země, jejíž migrační politika se během druhé poloviny 20. století proměňovala (Jakubowicz, 1989).

Jejich prožívané českoslovenství vyplývalo kromě jazykové blízkosti češtiny a slovenštiny také z praxe kulturní a historické blízkosti obou národů a bylo umocňováno pocitem dřívější společné státní příslušnosti, která jim byla emigrací formálně odňata, avšak k níž se nadále vědomě hlásili. To mohlo představovat mírný paradox – totiž to, co už fakticky neměli (československé občanství), jim reprezentovalo pokračující vzájemné pouto. Při návratech po roce 1989 do svého původního českého nebo slovenského domova však zjišťovali, že kvalita zejména mezilidských vztahů se v českých zemích i na Slovensku neslučuje s normami, které si navykli vnímat a praktikovat v tasmánském prostředí. To je většinově vedlo k uvědomělejšímu ztotožnění se s novým domovem na Tasmanii a odvádělo od záměrů reemigrovat zpět do Čech, na Moravu či Slovensko.

*Tato stať byla vypracována s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj
výzkumné organizace RVO: 68378076L.*

LITERATURA

- Brouček, S. (1984). K česko-slovenským stylům v národopise v první polovině devadesátých let 19. století. *Slovenský národopis*, 32(4), 605–617.
- Brouček, S. (2001). *Cestami demokracie. Ke stému výročí vzniku Besedy Slovan v Ženevě*. Ženeva, Praha.
- Brouček, S. (2007). *K druhému břehu. Češi v prostředí francouzské společnosti 1862–1918*. Praha: Etnologický ústav, Ministerstvo zahraničních věcí ČR.
- Cigler, M. (1983). *The Czechs in Australia*. Melbourne: AE Press.
- Čelovský, B. (1999). *Emigranti*. Šenov u Ostravy: Tilia.
- Černík, B. (1995). *Jindřich Nermuť: poslanec Vysočiny*. Moravská Třebová: vl. nákl.
- Jakubowicz, A. (1989). The State and the Welfare of Immigrants in Australia. *Ethnic and Racial Studies*, 12(1), 1–35.
- Mjartan, J. (1955). Jubileum česko-slovenské spolupráce v národopise. *Slovenský národopis*, 3(4), 450–473.
- Morrisby, E. (2010). *Nahoře je dole: život profesora Jana Šedivky, houslového virtuosa a pedagoga*. Slaný: Město Slaný.
- Nermuť, J., Vyhnaněk, M. (1992). *Kde je tráva zelenější*. Praha: EWA.
- Podolák, J. (1970). Národopisná výstava československá a Slovensko. *Slovenský národopis*, 18(4), 585–594.
- Price, Ch. (1975). Australian Immigration: 1947–73. *International Migration Review*, 9(3), 304–318.
- Rychlík, J. (2012). *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů.
- Šedivý, I. (2001). *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Urban, Z. (1971). *Problémy slovenského národního hnutí na konci 19. století*. Praha: AUC.

O AUTOROVÍ

PhDr. STANISLAV BROUČEK, CSc., pracuje v Etnologickém ústavu AV ČR, v v. i, od roku 1974, v letech 1990 až 1998 byl jeho ředitelem. Specializuje se na problematiku české emigrace, krajaňských komunit v zahraničí, migrační politiky, integrace migračních skupin v ČR (vietnamské etnikum) a dějin oboru. Byl řešitelem několika grantových projektů, pedagogicky působil na ÚJEP v Ústí nad Labem a na FF MU v Brně, spolupracuje rovněž s FF UK v Praze a FF ZU v Plzni. Je konzultantem Stálé komise pro krajany v zahraničí Senátu PČR, Odboru migrační a azylové politiky Ministerstva vnitra ČR a spolupracuje s útvarem zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti při Ministerstvu zahraničních věcí ČR.